

СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА, СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК 316.42

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2021.1.14>

Балуґа Т. П.

кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри філософії, історії та політології
Одеського національного економічного університету
вул. Преображенська 8, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-3278-6426

ДУАЛЬНІСТЬ ОСВІТИ ЯК ФАКТОР МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Актуальність проблеми. У постіндустріальну епоху професійно-технічна освіта стає важливою складовою частиною розвитку підприємства, де персонал розглядається як головний фактор підвищення продуктивності виробництва. Сьогодні професійна українська освіта переживає кризу, яка проявляється в дефіциті кваліфікованої робочої сили, а також одночасно відбувається зростання незайнятого населення. Серед тем у сфері освіти, які активно обговорюються в Україні, особливе місце займає тема дуальної освіти і підготовки фахівців відповідно до всіх вимог сучасних підприємств. Вона безпосередньо пов'язана з економікою та якістю освіти. Пошук оптимального рішення передбачає всебічне вивчення досвіду інших країн, що реалізували модель дуального навчання.

Метою статті є соціально-освітнє дослідження сутності та ролі дуальної освіти як фактору підвищення професійної підготовки трудових ресурсів.

Методологічна основа дослідження зумовлена метою і завданнями роботи та характеризується застосуванням теоретичної викладки, аналізу і синтезу поставленої проблеми, прикладів розвинутих країн Європи, досвіду та аналогії, а також моделі підготовки фахівців зі специфікою та проблемами української економіки.

Результати дослідження. Було зроблено висновок, що сучасна система дуальної освіти, яка впроваджується в нашій країні, дозволяє сподіватися на ліквідацію розриву між теорією і практикою в підготовці кваліфікованих кадрів. Двоїсте навчання – форма підготовки кадрів, яка комбінує теоретичне навчання в освітній організації і практичне – на виробничому підприємстві, де в учнів виробляються необхідні для конкретного виробництва професійні компетенції. Основний принцип дуальної системи навчання – це рівна відповідальність освітніх організацій і підприємств за якість підготовки кадрів. Для підприємства це – можливість підготувати собі кадри, скоротити витрати, передбачені на пошук і підбір працівників, їх перенавчання та адаптацію, можливість відібрати кращих випускників, оскільки за період практичного навчання їхні сильні та слабкі сторони стають очевидними. Для учнів це є шансом адаптуватися до реальних виробничих умов, розвинути вміння працювати в колективі, сформувані професійні компетенції і відповідальність, успішно працевлаштуватися за фахом після закінчення навчання. Держава ефективно вирішує завдання підготовки кваліфікованих кадрів для всієї економіки. Концепція дуальної освіти передбачає рішення багатьох задач: вивчення досвіду дуальної освіти в країнах, де вона вже використовується, визначення моделі підготовки кадрів зі специфікою сучасної української економіки, розроблення законодавчої та нормативної бази, оновлення освітніх і професійних стандартів щодо дуальної освіти.

Ключові слова: дуальна освіта, кваліфіковані кадри, підприємництво, професійні стандарти, сучасна українська економіка, професійні компетенції.

Вступ. У постіндустріальну епоху професійно-технічна освіта стає важливою складовою частиною розвитку підприємства, де персонал розглядається як головний фактор підвищення продуктивності виробництва. Сьогодні професійна українська освіта переживає кризу,

яка проявляється в дефіциті кваліфікованої робочої сили, а також одночасно відбувається зростання кількості незайнятого населення. Серед тем у сфері освіти, які активно обговорюються в Україні, особливе місце займає тема дуальної освіти й підготовки фахівців відповідно до всіх вимог сучасних підприємств. Вона безпосередньо пов'язана з економікою та якістю освіти. Пошук оптимального рішення передбачає всебічне вивчення досвіду інших країн, що реалізували модель дуального навчання.

Натепер питання практичної орієнтації вищої освіти, відповідності рівня підготовки запитам роботодавця і ринку праці розглядаються на всіх рівнях. Одним з інструментів вирішення даного питання може бути впровадження моделі дуального навчання в систему вищої освіти України, яке широко застосовується в процесі підготовки професійних кадрів у Німеччині, Чехії. Дуальна освіта – це нова модель освіти для української вищої школи, яка має ряд відмінностей порівняно з традиційним навчанням.

Мета та завдання. Метою даної статті є соціально-освітнє дослідження сутності та ролі дуальної освіти як фактору підвищення професійної підготовки трудових ресурсів. Найголовнішими завданнями виступають: аналіз дуальної освіти розвинутих країн світу; ліквідація розриву між теорією і практикою в підготовці кваліфікованих кадрів; підготовка молодих кваліфікованих кадрів з урахуванням сучасної української економіки; планування актуальних спеціальностей на пряму підготовки ЗВО; затребуваність і конкурентоспроможність випускників ЗВО на національному ринку; забезпечення гнучкості змісту освітніх програм, а також моделей навчання.

Методи дослідження зумовлені метою і завданнями роботи та характеризуються застосуванням теоретичної викладки, аналізу і синтезу поставленої проблеми, прикладів розвинутих країн Європи, досвіду й аналогії, а також моделі підготовки фахівців згідно зі специфікою сучасної української економіки.

Результати. Відповідно до Міжнародної стандартної кваліфікації ЮНЕСКО дуальна система освіти – це організований навчальний процес реалізації освітніх програм, що поєднують навчання на виробництві й навчання з неповним навантаженням в університетській системі. Така форма підготовки фахівців передбачає зацікавлену участь в освітній діяльності як установи освіти, так і роботодавця, а також самого майбутнього фахівця. Вона ефективна для практико-орієнтованої підготовки. Варіанти такої системи мали місце в Україні ще в радянський період.

У сфері вищої освіти з 60-х років ХХ ст. були організовані ВТНЗ – вищі технічні навчальні заклади, заводи, де на базі великих промислових підприємств велася підготовка інженерів із числа працівників даного підприємства або близьких за профілем підприємств. Навчальний процес відрізнявся органічним поєднанням теоретичних занять із виробничою роботою за фахом на підприємстві протягом усього терміну навчання в 5–6 років. Співвідношення часу роботи на виробництві та навчальних занять було однакове. Випускники захищали дипломний проект та отримували диплом єдиного для вищої школи зразка [1].

На сучасному етапі дуальна система освіти використовується в більш ніж 60-ти країнах з розвинутою промисловістю. У соціальному плані це механізм реалізації соціального партнерства держави, роботодавців, профспілок і різних громадських об'єднань з підготовки висококваліфікованого персоналу відповідно до потреб ринку праці. За оцінкою Швейцарського Міжнародного інституту моніторингу якості робочої сили, одним із лідерів за рівнем кваліфікації кадрів є Німеччина, а її система дуальної освіти багато в чому є зразком для всього Європейського союзу.

Сучасна система освіти піддається критиці з боку абітурієнтів та їхніх батьків, які платять кошти за отримання вищої освіти і бажають отримати сучасні знання в даному напрямі. Також і представники ринку праці змушені шукати шляхи трансформації та адаптації до швидко мінливого світу. Вища освіта, ставши масовою, за своєю суттю перетворюється у виробничу сферу, що включає всі характерні риси. Результатом функціонування вищих навчальних закладів стає випуск нового фахівця сучасності: це фахівець, що володіє певним набором кваліфікацій

і компетенцій із заданим рівнем сучасного набору знаній, здатний інтегруватися у виробничу сферу і виробляти в ній продукт.

За такого підходу до випускника ЗВО пред'являються вимоги ринкової економіки – відповідність запитам ринку праці, задоволення його потреб. Класичною є модель підготовки фахівців з вищою освітою в Україні, коли адаптація до швидких та мінливих вимог в окремих областях економіки не показує рівня якості, необхідного для професійної роботи. Інтеграція економіки та системи освіти в міжнародний простір також демонструє окремі вразливі сторони в системі підготовки кадрів. Все це зумовлює пошук і впровадження нових форм і моделей навчання. Однією з перспективних моделей навчання у вищій школі вважають практико-орієнтоване навчання. Показавши свою ефективність на рівні професійно-технічної освіти, дана модель успішно впроваджується в класичній своїй формі в процес підготовки фахівців з вищою освітою. При цьому автору бачиться перспективність такої моделі не тільки в спеціальностях природно-наукового профілю, а й гуманітарного, зокрема в підготовці менеджерів.

Але слід зазначити, що досить популярна форма дуальної освіти має свої проблеми навіть у Німеччині, й отримати місце не так просто. Особливо треба поборотися за місце у великих відомих компаніях, оскільки конкуренція в них дуже велика. Так, у 2016 році у фірмі Адідас на одне місце претендували 113 кандидатів. Подавати заявку необхідно за рік до закінчення школи. Швидко отримати місце можна тільки на маленьких і середніх підприємствах. Частіше всього під час навчання студенти мають можливість набути досвіду в багатьох відділах компанії. Завдяки цьому до кінця навчання вони вже точно знають, робота в якому відділі їх зацікавила найбільше і де саме вони хочуть працювати після завершення освіти. Це величезна перевага перед студентами із загальною освітою, яким часто буває складно визначитися з майбутньою спеціалізацією [2].

Для якісної організації дуального навчання необхідно, щоб:

- теоретична база була прив'язана до прикладів реальної практики і до практичних завдань;
- було забезпечено занурення студентів у професійну діяльність у період проходження практики на виробництві;
- кількість часу на освоєння теоретичних знань і практичних навичок не перевищувало 40 годин на тиждень;
- процентне співвідношення теоретичного і практичного навчання було таким: 20–25% – теорія, 80–75% – практика [3].

Студенти, які навчаються по дуальній формі, повинні вчитися і працювати одночасно, а це непросто. Під час роботи вони зобов'язані дотримуватися дрес-коду, виконувати доручення керівництва, звітувати за виконану роботу – все, як у звичайних найманих працівників. Під час теоретичної частини студентам теж не вдається розслабитися, тому що навчання у ЗВО проходить за навчальним графіком. До того ж часто підприємство знаходиться в іншому місті, не там, де університет, і тоді багато часу йде на щоденну дорогу до місця практики. У цілому навантаження дуже високе – на роботу і навчання нерідко йдуть значно більше, ніж 40 годин на тиждень. Компанії, які вклали фінансові та часові ресурси в навчання дуальних студентів, зацікавлені в тому, щоб випускники залишилися у них працювати після завершення навчання. Іноді роботодавці навіть зобов'язують своїх випускників відпрацювати якийсь час після навчання. Студенти, які порушили цей пункт контракту і покинули фірму раніше обумовленого часу, зобов'язані виплатити фірмі грошову компенсацію.

Найчастіше випускники теж зацікавлені в тому, щоб їхній робочий контракт продовжили, адже в цьому випадку їм не доведеться витратити час на пошуки іншої роботи, а потім освоювати нові посадові обов'язки і звикати до нового колективу. У середньому понад 70% усіх випускників дуальних програм залишаються в компанії, в якій вони проходили двоїсте навчання. За статистикою консалтингової фірми Deloitte, у 2015 році 7% дуальних студентів не тільки залишилися працювати у «своєї» компанії, але й відразу отримали посаду керівника відділу. Якщо ж фірма не зацікавлена перейняти дуального студента після закінчення навчання, такий випускник легко знаходить іншу роботу завдяки набутому практичному досвіду.

Крім того, випускники можуть продовжити навчання в магістратурі, але це відбувається рідко, оскільки двоїста освіта має спочатку інші цілі [4, с. 54].

В Україні триває робота з упровадження дуальної освіти. Зокрема, розроблений план реалізації Концепції підготовки фахівців з дуальної форми отримання освіти, який затвердив Уряд.

Відповідне розпорядження № 214-р було прийнято на урядовому засіданні 3 квітня 2019 року. Найближчим часом фахівці МОН із зацікавленими сторонами створять Положення про дуальну форму отримання професійної, а далі – професійної передвищої і вищої освіти. У 2019 році затверджено типовий договір, який укладатимуть роботодавець, адміністрація закладу та студент (учень). Він буде визначати тривалість навчання, особливості роботи з обладнанням на підприємстві, оплату праці.

Паралельно з підготовкою нормативної бази триватиме розроблення нових освітніх програм, навчальних планів і критеріїв, за якими оцінюватимуть учнів і студентів. Для того щоб відстежувати результативність такого утворення, в план окремо заклали моніторинг працевлаштування за фахом випускників, які навчалися за цією формою.

Також Уряд доручив МОН, Міністерству соціальної політики та, за згодою, Спільному представницькому органу сторони роботодавців на національному рівні в IV кварталі 2020 року розробити Порядок оцінювання результатів отримання освітніх і професійних кваліфікацій. Важливим кроком визначено реалізацію пілотних проектів у закладах вищої та професійної передвищої освіти, що заплановано вже на кінець цього року. МОН нагадало, що дуальна освіта вводиться для того, щоб в учнів закладів професійної освіти і студентів ЗВО було більше можливостей для практичного оволодіння професіями вже в ході навчання в закладах. Воно передбачає, що до 70% практичної підготовки студента будуть відбуватися в умовах реального виробництва, тоді як на теоретичні заняття відводиться до 30% [5].

Висновки. Сьогодні дуальна форма навчання тільки починає впроваджуватися в український навчальний процес. Вона покликана налагодити ефективну співпрацю навчальних закладів з ринком праці і створити реальні можливості для здійснення впливу фахівцями ринку на утримання освітніх навчальних програм.

Існує низка труднощів практичного впровадження в систему дуальної освіти в Україні: низька поінформованість учнів про цю форму навчання, відсутність умов для усвідомленого вибору підприємства для отримання освіти, необхідність максимального спрощення бюрократичної процедури переходу здобувача на дуальну форму освіти, пошук закладами освіти роботодавців, які зацікавлені вкладати кошти в підготовку учнів по дуальної формі навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Новиков В.Н., Черниченко В.В. Актуальные проблемы развития дуального образования в Украине. Экономико-правовое и демографическое исследование. Mauritius : Lap Lambert Academic Publishing, 2020. 86 с.
2. Куделя Н. Дуальное образование в Германии: плюсы и минусы. *Партнер*. 2017. № 9 (240). URL: <https://www.partner-inform.de/partner/detail/2017/9/269/8706/dualnoe-obrazovanie-pljusy-i-minusy?lang=ru>
3. Андрейців І. Що таке дуальна освіта і навіщо вона українцям. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/02/16/222630/>
4. Золотарьова О.А., Хмель О.А. Дуальное образование как эффективная модель практико-ориентированной подготовки. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/322916229.pdf>
5. 70% практики и 30% теории: в Украине будут внедрять дуальное образование. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ua/news/185403_70--praktiki-ta-30--teor-v-ukran-vprovadzhuva-timut-dualnu-osvtu

REFERENCES

1. Novikov, V. N., Chernichenko, V. V. (2020). Aktualnyie problemyi razvitiya dualnogo obrazovaniya v Ukraine. Ekonomiko-pravovoe i demograficheskoe issledovanie [Actual problems of the development of dual education in Ukraine. Economic, legal and demographic research]. Mauritius: Lap Lambert Academic Publishing [in Russian].

2. Kudelya, N. (2017). Dualnoe obrazovanie v Germanii: plyusy i minusy [Dual education in Germany: pros and cons]. *Partner*, 2017, №9 (240). URL: <https://www.partner-inform.de/partner/detail/2017/9/269/8706/dualnoe-obrazovanie-pljusy-i-minusy?lang=ru> [in Russian]

3. Andreitsiv I. Shcho take dualna osvita i navishcho vona ukraintsiam [What is dual education and why is it for Ukrainians]. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/02/16/222630/> [in Ukrainian]

4. Zolotarova O. A., Hmel O. A. Dualnoe obrazovanie kak effektivnaya model praktikoorientirovannoy podgotovki [Dual education as an effective model of practice-oriented training]. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/322916229.pdf> [in Russian].

5. 70% praktiki i 30% teorii: v Ukraine budut vnedryat dualnoe obrazovanie [70% of practice and 30% of theory: dual education will be introduced in Ukraine]. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ua/news/185403_70--praktiki-ta-30--teor-v-ukran-vprovadzhuvatimut-dualnu-osvtu [in Russian].

Baluta Tetiana Pavlivna

PhD in Political Science,

Senior Lecturer at the Department of Philosophy,

History and Political Science

Odesa N. E. University

8 Preobrazhenska str., Odesa, Ukraine

orcid.org/0000-0003-3278-6426

DUALITY OF EDUCATION AS A FACTOR OF MODERNIZATION OF MODERN SOCIETY

***The urgency of the problem.** In the post-industrial era, vocational education is becoming an important component of enterprise development, where staff is seen as a major factor in increasing productivity. Today, Ukrainian vocational education is experiencing a crisis, which is manifested in a shortage of skilled labor, as well as the growth of the unemployed. Among the topics in the field of education, which are actively discussed in Ukraine, a special place is occupied by the topic of dual education and training in accordance with all the requirements of modern enterprises. It is directly related to the economy and the quality of education. The search for the optimal solution involves a comprehensive study of the experience of other countries that have implemented the model of dual learning. **The purpose of the article** is a socio-educational study of the essence and role of dual education as a factor in improving the training of labor resources.*

***The methodological basis of the study** is determined by the purpose and objectives of the work and is characterized by the application of theoretical calculations, analysis and synthesis of the problem, examples of developed European countries, experience and analogies, as well as models of training with specifics and problems of the Ukrainian economy.*

***Results of the research.** It was concluded that the modern system of dual education, which is being implemented in our country, allows us to hope to close the gap between theory and practice in the training of qualified personnel. Dual training – a form of training that combines theoretical training in an educational organization and practical – in a manufacturing enterprise, where students develop the necessary for a particular production of professional competencies. The main principle of the dual system of education is the equal responsibility of educational organizations and enterprises for the quality of training. For the company it is an opportunity to train staff, reduce the costs of finding and selecting employees, their retraining and adaptation, the opportunity to select the best graduates, as during the period of practical training their strengths and weaknesses become apparent. For students it is a chance to adapt to real production conditions, to develop the ability to work in a team, to form professional competencies and responsibilities, to successfully find a job in the specialty after graduation. The state effectively solves the problem of training qualified personnel for the whole economy. The concept of dual education involves solving many problems: studying the experience of dual education in countries where it is already used, to determine the training model with the specifics of the modern Ukrainian economy, development of legislation and regulations, updating educational and professional standards for dual education.*

***Key words:** dual education, qualified personnel, entrepreneurship, professional standards, modern Ukrainian economy, professional competencies.*